Het functioneren van de bazaar heeft veel te maken met onveilige handelsroutes, steden en dorpen. In het immense oude Perzië heerste namelijk een voortdurende machtsstrijd tussen kleine koninkrijkjes en grote heersers die heel wat legers op de been brachten. Menigeen verschool zich in een ommuurde stad of citadel, die in Iran ‘arg’ genoemd wordt.
Zo’n arg kon een slot, kasteel, paleis of burcht zijn, een bastion of wat dies meer zij. Het maakte doorgaans onderdeel uit van een vestingstad. Maar ook een kleine vestingstad noemt men een arg, zoals Arg-e Rayen en Arg-e Bam. Laatstgenoemde werd tijdens een aardbeving in 2003 overigens verwoest.
Het kleinere Arg-e Rayen, dat evenals Arg-e Bam, ongeveer 2000 jaar geleden langs een handelsroute werd gebouwd in leem (adobe), geeft een aardige kijk op de ordening van een stad vóór de periode van de islamitische overheersing van omstreeks 630. Hier past enige voorzichtigheid, want in de Iraanse geschiedschrijving van steden ligt de nadruk op machthebbers, cultuur, religie en architectuur en niet op de ordening van steden.

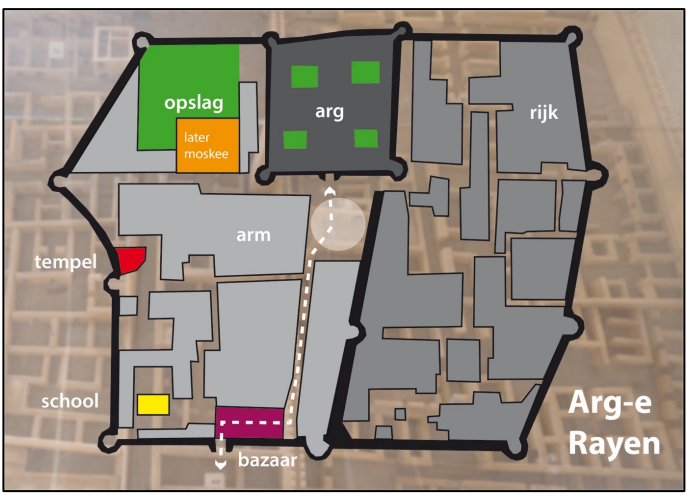

Kijken we naar de plattegrond van deze kleine vestingstad c.q. citadel van ongeveer 150x170 meter dan valt op dat er maar één toegangspoort is waarachter zich meteen de bazaar bevond. In andere Iraanse steden, zoals in Yazd, ontstonden de eerste bazaars eveneens bij de stadspoorten. Dat is logisch, want de karavaan klopte immers eerst op de stadspoort om handel te drijven. Via de bazaar liep de hoofdroute naar het plein voor het ommuurde paleis. Aan de linkerzijde woonde de arme en aan de rechterzijde de rijke bevolking. Deze plattegrond laat geen centrum zien waar alle functies in een bazaar bijeen komen.

Iran kende altijd een grote diversiteit aan handelaren uit vele landen alsmede een grote diversiteit aan bevolkingsgroepen, de potentiële kopers van de handelswaar. Die leefden allemaal samen binnen de vestingstad, maar lang niet altijd kriskras door elkaar. Dat zien we in Arg-e Rayen waar arm en rijk van elkaar gescheiden woonden. Destijds was het zoroastrisme, de dominante godsdienst dat zich baseerde op het gedachtegoed van de profeet Zarathustra. Vuurtempels stonden hierin centraal.
Toen in de 7^{e} eeuw de islam het zoroastrisme verdrong veranderde de ruimtelijke opbouw van de steden. Overigens bestonden er toen nauwelijks steden, het waren eerder dorpen en ommuurde buurtschappen. Daarbinnen woonden niet alleen moslims, maar ook zoroasters, christenen en joden. In eerste instantie door elkaar, maar dat filterde zich na verloop van tijd uit in aparte religieuze buurten. Uiteindelijk ontstond er een ordening die we typisch islamitisch zouden kunnen noemen. Hierin is sprake van een nadrukkelijk centrum dat door de bazaar met diens karavanserais gevormd werd. Dat lag lang niet altijd in het geografische midden, want een bazaar ontwikkelde zich in eerste instantie immers langs een handelsweg of op een kruising van handelswegen. De moskee en

Koranschool (madrassa) nestelden zich vervolgens in het centrum, in of naast de bazaar. Het badhuis (hamam) deed hetzelfde. Zo kwamen in het centrum religie en handel samen. Daaromheen groeiden vervolgens de labyrintische woonbuurten die er zelf ook een centrum op nahielden. Her en der verspreid vestigden zich hoseiniahs, ofwel plaatsen waar moslims bij elkaar komen. En dan heb je ook nog de koningen, sjahs en gouverneurs, die met hun arg, paleis en plein een eigen ruimtelijke bijdrage leverden. Zij bouwden overigens ook bazaars, moskeeën, badhuizen en nog zo het een en ander. Dat levert onderstaand schema van de islamitische stad op.

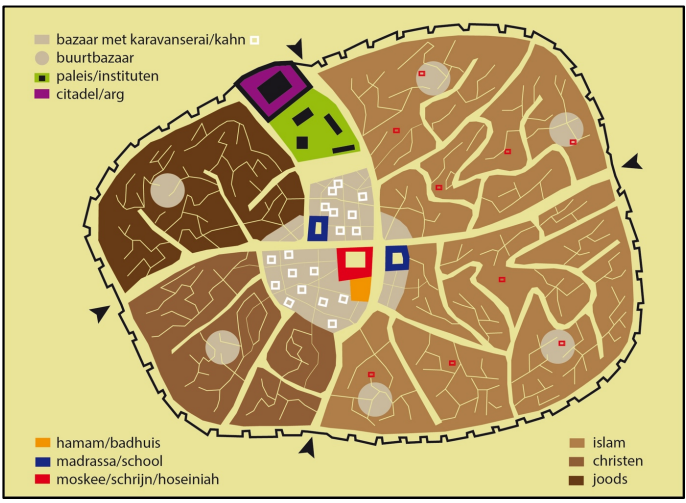

Vervolg….bazaar -3- klimaat